

mus minora; si autem minor esset, non secundum eam judicaremus majora. Nunc verò cum secundum totam quadraturam legem judicetur & forum quadratum, & lapis quadratus, & tabella & gemma quadrata; rursus secundum totam æqualitatis legem judicentur convenire sibi motus pedum currentis formicæ, & secundum eam gradientis elephantis; quis eam dubitet locorum intervallis ac temporum, nec majorem esse, nec minorem, cum potentia superet omnia? Hæc autem lex omnium artium cum sit omnino incommutabilis, mens verò humana, cui talem legem videre concessum est, mutabilitatem pati possit erroris, satis apparet, supra mentem nostram esse legem, quæ veritas dicitur.

CAPUT
XXXI.
Deus summa ista lex est, secundum quam ratio judicat, sed quam judicare non licet.

57. NEC jam illud ambigendum est, incommutabilem naturam, quæ supra rationalem animam sit, Deum esse: & ibi esse primam vitam, & primam essentiam, ubi est prima sapientia. Nam hæc est illa incommutabilis veritas, quæ lex omnium artium rectè dicitur, & ars omnipotentis artificis. Itaque cum se anima sentiat nec corporum speciem motumque judicare secundum se ipsam, simul oportet agnoscat præstare suam naturam ei naturæ, de qua judicat: præstare autem sibi eam naturam, secundum quam judicat, & de qua judicare nullo modo potest. Possum enim dicere, quare similia sibi ex utraque parte respondere membra cujusque corporis debeant, quia summa æqualitate delector, quam non oculis corporis, sed mentis contueor: quapropter tanto meliora esse judico, quæ oculis cerno, quanto pro sua natura viciniora sunt iis, quæ animo intelligo. Quare autem illa ita sint, nullus potest dicere: nec ita debe-

bere esse quisquam sobriè dixerit, quasi possint esse non ita.

58. Quare autem nobis placeant, & cur ea quando melius sapimus, vehementissimè diligamus, ne id quidem quisquam, si ea ritè intelligit, dicere audebit. Ut enim nos, & omnes animæ rationales, secundum veritatem de inferioribus rectè judicamus, sic de nobis, quando eidem cohæremus, sola ipsa veritas judicat. De ipsa verò nec Pater, non enim a minor est quam ipse, & ideo quæ Pater judicat, per ipsam judicat. Omnia enim quæ appetunt unitatem, hanc habent regulam, vel formam, vel exemplum, vel si quo alio verbo dici se sinit; quoniam sola ejus similitudinem, à quo esse accepit, implevit: si tamen accepit, non incongruè dicitur, pro ea significatione, qua Filius appellatur, quia non de se ipso est, sed de primo summoque principio, qui Pater dicitur: *ex quo omnis paternitas in cælo & in terra nominatur. Pater ergo non judicat quemquam, sed omne judicium dedit Filio: & spiritalis homo judicat omnia, ipse autem à nemine judicatur*, id est, à nullo homine, sed à sola ipsa lege, secundum quam judicat omnia: quoniam & illud verissimè dictum est: *Oportet nos omnes exhiberi ante tribunal Christi*. Omnia ergo judicat, quia super omnia est, quando cum Deo est. Cum illo autem est, quando purissimè intelligit, & tota caritate, quod intelligit, diligit. Ita etiam quantum potest, lex ipsa etiam ipse fit, secundum quam judicat omnia, & de qua judicare nullus potest. Sicut in istis temporalibus legibus, quamquam

Ephes. 3.
15.
Joan. 5. 22.
1. Cor. 2. 13.

s 2 de

a MSS. duodecim habent, non enim minus est quam ipse.

de his homines judicent, cum eas instituunt, tamen cum fuerint institutæ atque firmatæ, non licebit iudici de ipsis judicare, sed secundum ipsas. Conditor tamen legum temporalium, si vir bonus est & sapiens, illam ipsam consulit æternam, de qua nulli animæ judicare datum est: ut secundum ejus incommutabiles regulas, quid sit pro tempore jubendum vetandumque discernat. Æternam igitur legem mundis animis fas est cognoscere, judicare non fas est. Hoc autem interest, quod ad cognoscendum satis est, ut videamus ita esse aliquid, vel non ita: ad judicandum verò addimus aliquid, quo significemus posse esse & aliter: velut cum dicimus, Ita esse debet, aut, Ita esse debuit, aut, Ita esse debebit; ut in suis operibus artifices faciunt.

CAPUT XXXII.
Unitatis in corporibus est vestigium, sed ipsa unitas non nisi mente conspicitur.

59. **SED** multis finis est humana delectatio, nec volunt tendere ad superiora, ut judicent, cur ista visibilia placeant. Itaque si quæram ab artifice, uno arcu constructo, cur alterum parem contra in altera parte molitur? Respondebit, credo, ut paria paribus ædificiî membra respondeant. Porro si pergam quære, id ipsum cur eligat, dicet hoc decere, hoc esse pulchrum, hoc delectare cernentes: nihil audebit amplius. Inclinatus enim recumbit oculis, & unde pendeat non intelligit. At ego virum intrinsecus oculatum, & invisibiliter videntem non desinam commonere, cur ista placeant, ut iudex esse audeat ipsius delectationis humanæ. Ita enim superfertur illi, nec ab ea tenetur, dum non secundum ipsam, sed ipsam judicat. Et prius quæram, utrum ideo pulchra sint, quia delectant; an ideo delectent, quia pulchra sunt. Hic mihi sine dubitatione respondebitur, ideo delectare, quia pul-

pulchra sunt. Quæram ergo deinceps, quare sint pulchra; & si titubabitur, subjiciam, utrum ideo quia similes sibi partes sunt, & aliqua copulatione ad unam convenientiam rediguntur.

60. Quod cum ita esse compererit, interrogabo, utrum hanc ipsam unitatem, quam vincuntur appetere, summè impleant, an longè infra jaceant, & eam quodammodo mentiantur. Quod si ita est (nam quis non admonitus videat, neque ullam speciem, neque ullum omnino esse corpus, quod non habeat unitatis qualemcumque vestigium; neque quantumvis pulcherrimum corpus, cum intervallis locorum necessario aliud alibi habeat, posse assequi eam quam sequitur unitatem?) quare si hoc ita est, flagitabo ut respondeat, ubi videat ipse unitatem hanc, aut unde videat: quam si non videret, unde cognosceret, & quid imitaretur corporum species, & quid implere non posset? Nunc verò cum dicit corporibus: Vos quidem nisi aliqua unitas contineret, nihil essetis; sed rursus si vos essetis ipsa unitas, corpora non essetis; rectè illi dicitur: Unde illam nostri unitatem, secundum quam judicas corpora, quam nisi videres, judicare non posses, quod eam non impleant; si autem his corporeis oculis eam videres, non verè diceres, quamquam ejus vestigio teneantur, longè tamen ab ea distare? Nam istis oculis corporeis non nisi corporalia vidēs: mente igitur eam videmus. Sed ubi videmus? Si hoc loco esset, ubi corpus nostrum est, non eam videret, qui hoc modo in oriente de corporibus judicat. Non ergo ista continetur loco, & cum adest ubicumque judicanti, nusquam est per spatia locorum, & per potentiam nusquam non est.

**CAPUT
XXXIII.**
Non corpora, nec sensus corporis, sed iudicium mentitur.

61. QUOD si eam corpora mentiuntur, non est credendum mentientibus, ne incidamus in vanitates vanitantium: sed quærendum potius est, cum ideo mentiantur, quia eam videntur ostendere oculis carnis, cum illa mente pura videatur, utrum in tantum mentiantur, in quantum ei similia sunt, an in quantum eam non assequuntur. Nam si assequerentur, quod imitantur implerent. Si autem implerent, omnino essent similia. Si omnino essent similia, nihil inter illam naturam & istam interesset. Quod si ita esset, non eam mentirentur: id enim essent, quod illa est. Nec tamen mentiuntur diligentius considerantibus: quia ille mentitur, qui vult videri id quod non est; quod autem non volens aliud putatur quam est, non mentitur, sed fallit tantum. Nam ita discernitur mentiens à fallente, quod inest omni mentienti voluntas fallendi, etiamsi non ei credatur: fallens autem esse non potest, qui non fallit. Ergo corporea species, quia nullam voluntatem habet, non mentitur: si verò etiam non putetur esse quod non est, nec fallit.

Differunt
mentiens,
& fallens.

62. Sed ne ipsi quidem oculi fallunt, non enim renuntiare possunt animo nisi affectionem suam. Quod si non solum ipsi, sed etiam omnes corporis sensus ita renuntiant, ut afficiuntur, quid ab eis amplius exigere debeamus, ignoro. Tolle itaque vanitantes, & nulla erit vanitas. Si quis remum frangi in aqua opinatur, & cum inde aufertur, integrari, non malum habet internuntium, sed malus est iudex. Nam ille pro sua natura non potuit aliter in aqua sentire, nec aliter debuit: si enim aliud est aer, aliud aqua, justum est ut aliter in aere, aliter in aqua sentiatur. Quare oculus
rec-

rectè, ad hoc enim factus est, ut tantum videat; sed animus perversè, cui ad contemplandam summam pulchritudinem mens, non oculus factus est. Ille autem vult mentem convertere ad corpora, oculos ad Deum. Quærit enim intelligere carnalia, & videre spiritualia, quod fieri non potest.

63. QUARE ista perversitas corrigenda est, quia nisi fecerit, quod sursum est deorsum, & quod deorsum est sursum, regno cælorum aptus non erit. Non ergo summa quæramus in infimis, nec ipsis infimis a inhæreamus. Judicemus ea, ne cum ipsis iudicemur, id est, tantum eis tribuamus, quantum species meretur extrema, ne cum in novissimis prima quærimus, à primis inter novissima numeremur. Quod nihil ipsis novissimis obest, sed nobis plurimum. Nec ideo divinæ providentiæ administratio minus decora fit; quia & injusti justè, & fœdi pulchrè ordinantur. Et si propterea nos fallit rerum visibilibus pulchritudo, quia unitate continetur, & non implet unitatem; intelligamus, si possumus, non ex eo quod est, nos falli, sed ex eo quod non est. Omne quippe corpus verum corpus est, sed falsa unitas. Non enim summè unum est, aut in tantum id imitatur, ut impleat: & tamen nec corpus ipsum esset, nisi utcumque unum esset. Porro utcumque unum esse non posset, nisi ab eo quod summè unum est, id haberet.

64. O animæ pervicaces, * date mihi, qui videat sine ulla imaginatione visorum carnalium. Date mihi, qui videat omnis unius principium non esse, nisi unum solum à quo sit omne unum, sive illud impleat, sive non impleat.

* MSS. duodecim, invideamus.

**CAPUT
XXXIV.**
Conficta phantasmata quomodo iudicentur.

*Manichæi phantasmatis ad dicti, lib. 3. Confess. c. 6. & lib. 9. c. 4.

pleat. Qui videat, date, non qui litiget, non qui videri velit se videre, quod non videt. Date qui resistat sensibus carnis, & plagis quibus per illos in anima vapulavit: qui resistat consuetudini hominum, resistat laudibus hominum, qui compungatur in cubili suo, qui resculpat suum spiritum, qui non foris diligit vanitates, & quærat mendacia, qui jam sibi noverit dicere: Si una Roma est, quam circa Tyberim nescio quis Romulus dicitur condidisse, falsa est ista, quam cogitans fingo: non enim est ipsa, nec ibi sum ^a animo: nam quid ibi agatur modò, utique scirem. Si unus est sol, falsus est iste, quem cogitans fingo: nam ille curricula sua certis locis & temporibus peragit; istum ego ubi volo, & quando volo constituo. Si unus est ille amicus meus, falsus est iste, quem cogitans fingo: nam ille ubi sit nescio; iste ibi fingitur, ubi volo. Ego ipse certè unus sum, & hoc loco esse sentio corpus meum; & tamen figmento cogitationis pergo quò libet, loquor cum quo libet. Falsa sunt hæc; nec quisquam intelligit falsa. Non ergo intelligo, quum ista contemplor, & istis credo, quia verum esse oportet, quod intellectu contemplor: numquid forte sunt ista, quæ phantasmata dici solent? Unde ergo impleta est anima mea illusionibus? Ubi est verum, quod mente conspicitur? Ita cogitanti jam dici potest: Illa lux vera est, qua hæc non esse vera cognoscis. Per hanc illud unum vides, quo judicas, unum esse quidquid aliud vides, nec tamen hoc esse, quod illud est, quidquid mutabile vides.

QUOD

^a Bad. Lov. & Arn. nec ibi sum modò: sed præferenda visa est lectio Er. & MSS. decem, nec ibi sum animo.

85. QUOD si hæc intueri palpitat mentis aspectus, quiescite, nolite certare, nisi cum consuetudine corporum: ipsam vincite, & victa erunt omnia. Unum certè quærimus, quo simplicius nihil est. Ergo in simplicitate cordis quæramus illum. *Agite otium*, inquit, & *agnoscetis quia ego sum Dominus*; non otium desidiæ, sed otium cogitationis, ut à locis & temporibus vacet. Hæc enim phantasmata tumoris & volubilitatis, constantem unitatem videre non sinunt. Loca offerunt quod amemus, tempora subripiunt quod amamus, & relinquunt in anima turbas phantasmatum, quibus in aliud atque aliud cupiditas incitetur. Ita fit inquietus & ærumnosus animus, frustra tenere à quibus tenetur exoptans. Vocatur ergo ad otium, id est, ut ista non diligit, quæ diligi sine labore non possunt. Sic enim eis dominabitur, sic non tenebitur, sed tenebit. *Jugum meum*, inquit, *leve est*. Huic jugo qui subjectus est, subjecta habet cetera. Non ergo laborabit: non enim resistit, quod subjectum est. Sed miseri amici hujus mundi (cujus domini erunt, si filii Dei esse voluerint, quoniam dedit eis potestatem filios Dei fieri) amici ergo hujus mundi tam timent ab ejus amplexu separari, ut nihil eis sit laboriosius, quam non laborare.

66. SED cui saltem illud manifestum est, falsitatem esse, qua id putatur esse quod non est, intelligit eam esse veritatem, quæ ostendit id quod est. At si corpora in tantum fallunt, in quantum non implent illud unum, quod convincuntur imitari, à quo Principio unum est quidquid est, ad cujus similitudinem quidquid nititur, naturaliter approbamus; quia naturaliter improbamus quidquid ab unita-

CAPUT
XXXV
Vacandum
ut Deus
cognosca-
tur.

Ps. 45. 11.

Matt. II.
30.

Joan. I.
12.

CAPUT
XXXVI.
Verbum
Dei ipsa est
veritas,
quia omni-
nò implet
id à quo
principio
unum est
quidquid
est unum.

tate discedit, atque in ejus dissimilitudinem tendit: datur intelligi, esse aliquid, quod illius unius solius; à quo Principio unum est quidquid aliquo modo unum est, ita simile sit, ut hoc omninò impleat, ac sit id ipsum; & hæc est Veritas, & Verbum in Principio, & Verbum Deus apud Deum. Si enim falsitas ex iis est, quæ imitantur unum, non in quantum id imitantur, sed in quantum implere non possunt: illa est Veritas, quæ id implere potuit, & id esse quod est illud: ipsa est quæ illud ostendit sicut est: unde & Verbum ejus, & Lux ejus rectissimè dicitur. Cetera illius Unius similia dici possunt, in quantum sunt, in tantum enim & vera sunt: hæc est autem ipsa ejus similitudo, & ideo Veritas. Ut enim veritate sunt vera, quæ vera sunt; ita similitudine similia sunt, quæcumque similia sunt. Ut ergo veritas forma verorum est, ita similitudo forma similium est. Quapropter vera quoniam in tantum vera sunt in quantum sunt, in tantum autem sunt in quantum principalis Unius similia sunt: ea forma est omnium quæ sunt, quæ est summa similitudo principii: & Veritas est, quia sine ulla dissimilitudine est.

Falsitas non ex rebus, sed ex peccatis.

67. Unde falsitas oritur, non rebus ipsis fallentibus, quæ nihil aliud ostendunt sentienti quàm speciem suam, quam pro suæ pulchritudinis acceperunt gradu: neque ipsis sensibus fallentibus, qui pro natura sui corporis affecti, non aliud quàm suas affectiones præsententi animo nuntiant: sed peccata animas fallunt, cum verum quærunt, relicta & neglecta Veritate. Nam quoniam opera magis quàm artificem, atque ipsam artem dilexerunt, hoc errore puniuntur, ut in operibus artificem

eam, artemque conquirant: & cum invenire nequiverint (Deus enim non corporalibus sensibus subjacet, sed ipsi menti supereminet) ipsa opera existiment esse & artem, & artificem.

68. HINC oritur omnis impietas, non modò peccantium, sed etiam damnatorum pro peccatis suis. Non enim tantum scrutari creaturam contra præceptum Dei, & ea frui potius quàm ipsa lege & veritate volunt (quod primi hominis peccatum deprehenditur, malè utentis libero arbitrio) sed hoc quoque in ipsa damnatione addunt, ut non modò diligant, sed etiam serviant creaturæ potius quàm Creatori, & eam colant per partes ejus, à summis usque ad ima venientes. Sed aliqui se in hoc tenent, ut pro summo Deo animam colant, & primam intellectualem creaturam, quam per Veritatem Pater fabricavit, ad ipsam Veritatem semper intuendam, ^a & se per ipsam, quia omni modo ei simillima est. Deinde veniunt ad vitam genitalem, per quam creaturam, visibilia & temporalia gignentia Deus æternus & incommutabilis operatur. Hinc ad animalia, & inde ad ipsa corpora colenda dilabuntur; & in his primò eligunt pulchriora, in quibus cælestia maximè excellunt. Ergo in primis solis corpus occurrit, & in eo nonnulli remanent. Aliqui & lunæ splendorem religione dignum putant: est enim nobis, ut perhibetur, propinquior, unde viciniorem speciem habere sentitur. Alii etiam ceterorum siderum corpora adjungunt, & totum cælum cum stellis suis. Alii cælo æthereo copulant aërem, & istis duobus superioribus elementis corporeis

CAPUT XXXVII. Impietas idololatriæ multiplicis orta est amore creaturæ.

^a Lov. & per seipsam; sed legendum uti in aliis editionibus, & in omnibus MSS. habetur, & se per ipsam.

reis subjiciunt animas suas. Sed inter hos illi sibi videntur religiosissimi, qui universam simul creaturam, id est, mundum totum cum omnibus quæ in eo sunt, & vitam qua spirantur & animatur, quam quidam corpoream, quidam incorpoream esse crediderunt: hoc ergo totum simul unum Deum magnum esse arbitrantur, cujus partes sint ceteræ. Non enim universæ creaturæ auctorem, conditoremque noverunt. Inde in simulacra præcipitantur, & ab operibus Dei usque in opera sua demerguntur, quæ tamen adhuc visibilia sunt.

CAPUT
XXXVIII.
Aliud idola-
latriæ ge-
nus, quo
peccator
triplici cu-
piditati
servit.

69. EST enim alius deterior & inferior cultus simulacrorum, quo phantasmata sua colunt, & quidquid animo errante cum superbia vel tumore cogitando imaginati fuerint, religionis nomine observant, donec fiat in anima, nihil omnino colendum esse, & errare homines qui superstitioni se involvunt, & misera se implicant servitute. Sed frustra hoc sentiunt: non enim efficiunt ut non serviant: remanent quippe ipsa vitia, quibus ut ipsa colenda opinarentur, attracti sunt. Serviunt enim cupiditati triplici, vel voluptatis, vel excellentiæ, vel spectaculi. Nego esse quemquam istorum, qui nihil colendum existimant, qui non aut carnalibus gaudiis subditus sit, aut potentiam vanam foveat, aut aliquo spectaculo delectatus insaniat. Ita nescientes diligunt temporalia, ut inde beatitudinem expectent. His autem rebus, quibus quisque beatus vult effici, serviat necesse est, velit nolit. Nam quocumque duxerint, sequitur; & quisquis ea visus fuerit auferre posse, metuitur. Possunt autem auferre ista, & scintilla ignis, & aliqua parva bestiola. Postremò, ut omit-
tam innumerabiles adversitates, tempus ipsum
au-

auferat necesse est omnia transeuntia. Itaque cum omnia temporalia mundus iste concludat, omnibus mundi partibus serviunt, qui propterea putant nihil colendum esse, ne serviant.

70. Verumtamen quamquam in hac rerum extremitate miseri jaceant, ut vitia sua sibi dominari patiantur, vel libidine, vel superbia, vel curiositate damnati, vel duobus horum, vel omnibus: quamdiu sunt in hoc stadio vitæ humanæ, licet eis congregari & vincere, si prius credant quod intelligere nondum valent, & non diligant mundum: quoniam omne quod in mundo est, sicut divinitus dictum est, *concupiscentia carnis est, & concupiscentia oculorum, & ambitio sæculi*. Hoc modo tria illa sunt notata: nam concupiscentia carnis, voluptatis infimæ amatores significat: concupiscentia oculorum, curiosos: ambitio sæculi, superbos.

71. Triplex etiam tentatio in homine, quem Veritas ipsa suscepit, cavenda monstrata est. *Dic*, inquit tentator, *lapidibus istis, ut panes fiant*. At ille unus & solus Magister: *Non*, inquit, *in solo pane vivit homo, sed in omni verbo Dei*. Ita enim domitam docuit esse oportere cupiditatem voluptatis, ut nec fami cedendum sit. Sed fortè dominationis temporalis fastu decipi poterat, qui carnis voluptate non potuit: omnia ergo mundi regna monstrata sunt, & dictum est: *Omnia tibi dabo, si prostratus adoraveris me*. Cui responsum est: *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli servies*. Ita calcata est superbia. Subjeta est autem extrema etiam curiositatis illecebra: non enim ut se de fastigio templi præcipitaret urgebat, nisi caussa tantum aliquid experiendi. Sed neque hic victus est,
&

Vitia
quamdiu
hic sumus
licet vin-
cere.

1. Joan. 2.
16.

Tentatio-
nem tripli-
cem Chris-
tus cavenda
monstravit.
Matth. 4.
3. & 4.

Ibid. 9. &
10.

& ideo sic respondit, ut intelligeremus non opus esse ad cognoscendum Deum, tentationibus visibiliter divina explorare molientibus.

Ibid. 7. *Non tentabis*, inquit, *Dominum Deum tuum*. Quamobrem quisquis intus verbo Dei pascitur, non quærit in ista eremo voluptatem. Qui uni Deo tantum subjectus est, non quærit in monte, id est, in terrena elatione jactantiam. Quisquis æterno spectaculo incommutabilis veritatis adhærescit, non per fastigium hujus corporis, id est, per hos oculos præcipitatur, ut temporalia & inferiora cognoscat.

**CAPUT
XXXIX.**
Ex ipsis vitis suis animam admoneri, ut primam pulchritudinem requirat; quod primo de vitio voluptatis ostenditur usque ad caput 43.

72. QUID igitur restat, unde non possit anima recordari primam pulchritudinem quam reliquit, quando de ipsis suis vitiis potest? Ita enim Sapientia Dei pertendit à fine usque ad finem fortiter. Ita per hanc summus ille artifex opera sua in unum finem decoris ordinata contexuit. Ita illa bonitas à summo usque ad extremum nulli pulchritudini, quæ ab ipso solo esse posset, invidit, ut nemo ab ipsa veritate dejiciatur, qui non excipiatur ab aliqua effigie veritatis. Quære in corporis voluptate quid teneat, nihil aliud invenies quam convenientiam: nam si resistentia pariunt dolorem, convenientia pariunt voluptatem. Recognosce igitur quæ sit summa convenientia: **NOLI FORAS IRE**, in te ipsum redi, in interiore homine habitat veritas: & si tuam naturam mutabilem inveneris, transcendes & te ipsum. Sed memento cum te transcendis, ratiocinantem animam te transcendere. Illuc ergo tende, unde ipsum lumen rationis accenditur. Quò enim pervenit omnis bonus ratiocinator, nisi ad veritatem? Cum ad se ipsam veritas non utique ratiocinando perveniat, sed quod ratiocinantes appetunt ipsa sit. Vide ibi con-

convenientiam qua superior esse non possit, & ipse conveni cum ea. Confitere te non esse quod ipsa est: siquidem se ipsa non quærit, tu autem ad ipsam quærendo venisti, non locorum spatium, sed mentis affectu, ut ipse interior homo cum suo inhabitatore, non infima & carnali, sed summa & spiritali a voluptate conveniat.

73. Aut si non cernis quæ dico, & an vera sint dubitas, cerne saltem utrum te de iis dubitare non dubites; & si certum est te esse dubitantem, quære unde sit certum: non illic tibi, non omnino, solis hujus lumen occurret, sed lumen verum quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum. Quod his oculis videri non potest; nec illis quibus phantasmata cogitantur, per eosdem oculos animæ impacta; sed illis quibus ipsis phantasmatis dicitur: Non estis vos quod ego quæro, neque illud estis unde ego vos ordino, & quod mihi inter vos foedum occurrerit, improbo, quod pulchrum approbo, cum pulchrius sit illud unde improbo & approbo: quare hoc ipsum magis approbo, & non solum vobis, sed illis omnibus corporibus, unde vos hausi, antepono. Deinde regulam ipsam quam vides, concipe hoc modo: Omnis qui se dubitantem intelligit, verum intelligit, & de hac re quam intelligit certus est: de vero igitur certus est. Omnis igitur qui utrum sit veritas dubitat, in se ipso habet verum unde non dubitet; nec ullum verum nisi veritate verum est. Non itaque oportet eum de veritate dubitare, qui potuit undecumque dubita-

a Lov. & Arn. voluntate, pro quo Bad. Er. & MSS. septem, voluptate.

tare. Ubi videntur hæc, ibi est lumen sine spatio locorum & temporum, & sine ullo spatiorum talium phantasmate. Numquid ista ex aliqua parte corrumpi possunt, etiamsi omnis ratiocinator intereat, aut apud carnales inferos veterascat? Non enim ratiocinatio talia facit, sed invenit. Ergo antequam inveniuntur, in se manent, & cum inveniuntur, nos innovant.

CAP. XL.
De pulchritudine corporum, carnisque voluptate, & de peccantium pena.
2. Cor. 4. 16.

74. ITA renascitur interior homo, & exterior corrumpitur de die in diem. Sed interior exteriorem respicit, & in sua comparatione foedum videt; in proprio tamen genere pulchrum, & corporum convenientia lætantem, & corrumpentem quod in bonum suum convertit, alimenta scilicet carnis: quæ tamen corrupta, id est, amittentia formam suam, in membrorum istorum fabricam migrant, & corrupta reficiunt, in aliam formam per convenientiam transeuntia: & per vitalem motum dijudicantur quodammodo, ut ex eis in structuram hujus visibilis pulchri quæ apta sunt assumantur, non apta vero per ^a congruos meatus ejiciantur. Quorum aliud foeculentissimum redditur terræ ad alias formas assumendas, aliud per totum corpus exhalat, aliud totius animalis latentes numeros accipit, & inchoatur in prolem, & sive convenientia duorum corporum, sive tali aliquo phantasmate commotum, per genitales vias ab ipso vertice defluit in ^b infima voluptate. Jam verò in matre per certos numeros temporum in locorum

Semen à cerebro.
b

^a Lov. & nonnulli MSS. *incongruos*; sed verius Bad. Er. Arn. & MSS. alii duodecim, *congruos*, quippe hic describitur exterioris hominis pulchritudo, in cujus structura nihil incongruum.

^b MSS. octo, *defluit infima voluptate*.

rum numerum coaptatur, ut suas regiones quæque membra occupent; & si modum parilitatis servaverint, luce coloris adjuncta, nascitur corpus quod formosum vocatur, & à suis dilectoribus amatur acerrimè: non tamen in eo plus placet forma quæ movetur, quam vita quæ movet. Nam illud animal si nos amet, allicit violentius: si oderit autem, succensemus, & ferre non possumus, etiamsi formam ipsam præbeat fruendi. Hoc totum est voluptatis regnum, & ima pulchritudo; subjacet enim corruptioni: quod si non esset, summa putaretur.

75. Sed adest divina providentia, quæ hanc ostendat, & non malam, propter tam manifesta vestigia primorum numerorum, in quibus sapientiæ Dei non est numerus; & extremam tamen esse, miscens ei dolores, & morbos, & distortionem membrorum, & tenebras coloris, & animorum simultates ac dissensiones, ut ex his admoneamur incommutabile aliquid esse quarendum. Et hoc facit per infima ministeria, ^a quibus id agere voluptatis est, quos exterminatores & angelos iracundiæ, divinæ Scripturæ nominant, quamvis ipsi nesciant quid de se agatur boni. His similes sunt homines, qui gaudent miseriis alienis, & risus sibi ad ludicra spectacula exhibent, vel exhiberi volunt, * eversionibus & erroribus aliorum. Atque ita in his omnibus boni admonentur, & exercentur, & vincunt,

* Lib. 3.
Conf. cap.
3. n. 6.

TOM. I.

T

&

^a In excusis, *per infima ministeria eorum quibus &c.* At à MSS. abest vox, *eorum*. Unde intelligimus, non officia quædam hisce verbis denotari, sed ipsos Angelos malos, qui mox apellantur *ultimi servi*: contra verò boni Angeli inferius cap. 55. *excellentissima, & sancta Dei ministeria*.

& triumphant, & regnant: mali verò decipiuntur, cruciantur, vincuntur, damnantur, & serviunt, non uni omnium summo Domino, sed ultimis servis, illis videlicet angelis, qui doloribus & miseria damnatorum pascuntur, & pro ista malevolentia bonorum liberatione torquentur.

76. Ita ordinantur omnes officiis & finibus suis in pulchritudinem universitatis, ut quod horremus in parte, si cum toto consideremus, plurimum placeat: quia nec in ædificio judicando unum tantum angulum considerare debemus, nec in homine pulchro solos capillos, nec in bene pronuntiante solum digitorum motum, nec in lunæ cursu aliquas tridui tantum figuras. Ista enim, quæ propterea sunt infima, quia partibus imperfectis tota perfecta sunt, sive in statu, sive in motu pulchra sentiantur, tota consideranda sunt, si rectè volumus judicare. Verum enim nostrum iudicium, sive de toto, sive de parte iudicet, pulchrum est: universo quippe mundo superfertur, nec alicui parti ejus, in quantum verum iudicamus, adhæremus. Error autem noster parti adhærens ejus, ipse per se foedus est. Sed sicut niger color in pictura cum toto fit pulcher; sic totum istum agnem decenter edit incommutabilis divina providentia, aliud victis, aliud certantibus, aliud victoribus, aliud spectatoribus, aliud quietis & solum Deum contemplantibus tribuens: cum in his omnibus non sit malum nisi peccatum, & poena peccati, hoc est, defectus voluntarius a summa essentia, & labor in ultima non voluntarius: quod alio modo dici potest, libertas à justitia, & servitus sub peccato.

COR-

77. CORRUMPITUR autem homo exterior aut profectu interioris, aut defectu suo. Sed profectu interioris ita corrumpitur, ut totus in melius reformetur, & restituatur in integrum in novissima tuba, ut jam non corrumpatur, neque corrumpat. Defectu autem suo in pulchritudines corruptibiliores, id est, poenarum ordinem præcipitatur. Nec miremur, quòd adhuc pulchritudines nominò: nihil enim est ordinatum, quod non sit pulchrum. Et sicut ait Apostolus: *Omnis ordo à Deo est.* Necesse est autem fateamur meliorem esse hominem plorantem, quàm lætantem vermiculum: & tamen vermiculi laudem sine ullo mendacio copiosè possum dicere, considerans nitorem coloris, figuram teretem corporis, priora cum mediis, media cum posterioribus congruentia, & unitatis appetentiam pro suæ naturæ humilitate servantia; nihil ex una parte formatum, quod non ex altera parili dimensione respondeat. Quid jam de anima ipsa dicam vegetante modulum corporis sui, quomodo eum numerosè moveat, quomodo appetat convenientia, quomodo vincat aut caveat obsistentia, quantum potest, & ad unum sensum incolumitatis referens omnia, unitatem illam conditricem naturarum omnium, multò evidentius quàm corpus insinuet? loquor de vermiculo animante qualicumque. Cineris & stercoris laudem verissimè, atque uberrimè plerique dixerunt. Quid ergo mirum est, si hominis animam, quæ ubicumque sit & qualiscumque sit, omni corpore est melior, dicam pulchrè ordinari, & de poenis ejus alias pulchritudines fieri, cum ibi non sit quando misera est, ubi beatos esse decet, sed ibi sit, ubi esse miseros decet?

CAP. XLII.
In peccatis animæ
pœna pulchritudo.

Rom. 13. 1.

Cato apud
Ciceronem
in Catone
majore.

T 2

Pror-

1. *Retract.*
c. 13. n. 8.

78. Prorsus nemo nos fallat. Quidquid rectè vituperatur, in melioris comparatione respicitur. Omnis autem natura quamvis extrema, quamvis infima, in comparatione nihili jure laudatur. Et tunc cuique non est bene, si meliùs esse potest. Quare si nobis potest bene esse cum ipsa veritate, malè sumus cum quolibet vestigio veritatis: multò ergo deterius cum extremitate vestigii, quando carnis voluptatibus adhæremus. Vincamus ergo hujus cupiditatis vel blanditias, vel molestias; subjungemus nobis hanc feminam, si viri sumus. Nobis ducibus, & ipsa erit melior, nec jam cupiditas, sed temperantia nominabitur. Nam cum ipsa ducit, nos autem sequimur, cupiditas illa & libido, nos verò temeritas & stultitia nuncupamur. Sequamur Christum caput nostrum, ut & nos sequatur cui caput sumus. Hoc & feminis præcipi potest, non maritali, sed fraterno jure; quo jure in Christo nec masculus nec femina sumus. Habent enim & illæ virile quiddam, unde femineas subjungunt voluptates, unde Christo serviant, & imperent cupiditati. Quod in multis viduis, & virginibus Dei, in multis etiam maritalis, sed jam fraternè conjugalia jura servantibus, christiani populi dispensatione, manifestum est. Quod si ab ea parte, cui dominari Deus nos jubet, atque ut in nostram possessionem restituamur, & hortatur & opitulatur; si ergo ab hac parte per negligentiam & impietatem vir subditus fuerit, id est, mens & ratio, erit quidem homo turpis & miser; sed destinatur in hac vita, & post hanc vitam ordinatur, quò eum destinari, & ubi ordinari summus ille Rector & Dominus judicat. Nulla itaque foeditate universa creatura maculari permittitur.

AM-

79. AMBULEMUS ergo dum diem habemus, id est, dum ratione uti possumus, ut ad Deum conversi, verbo ejus, quod verum lumen est, illustrari mereamur, ne nos tenebræ comprehendant. Dies est enim præsentia illius luminis, *quod illuminat omnem hominem venientem in hunc mundum.* Hominem dixit, ^a quia ratione uti potest, & ubi cecidit, ibi incumbere ut surgat. Si ergo voluptas carnis diligitur, ea ipsa diligentius consideretur; & quum ibi recognita fuerint quorundam vestigia numerorum, quarendum est ubi sine tumore sint. Ibi enim magis unum est, quod est. Et si tales sunt in ipsa motione vitali, quæ in seminibus operatur, magis ibi mirandi sunt quàm in corpore. Si enim numeri seminum sicut ipsa semina tumerent, de dimidio grano fici arbor dimidia nasceretur, neque de animalium seminibus etiam non totis, animalia tota & integra gignerentur, neque tantillum & unum semen vim haberet sui cuiusque generis innumerabilem. De uno quippe secundum suam naturam possunt, vel segetes segetum, vel silvæ silvarum, vel greges gregum, vel populi populorum per sæcula propagari, ut nullum folium sit, vel nullus pilus per tam numerosam successionem, cujus non ratio in illo primo & uno semine fuerit. Deinde illud cogitandum est, quàm numerosas, quàm suaves sonorum pulchritudines verberatus aër trajiciat, cantante luscinia, quas illius aviculæ anima non ^b tam liberè cum li-

T 3

CAP. XLV.
Voluptas carnis admonet ut numerosos indivisibiles quæramus. An tales insint in aliquo vitali motu.

Joan. 1.9.

b

^a Editi, qui ratione uti potest; & paulò post Lov. & Arn. incumbere debet ut surgat. At MSS. habent, quia ratione &c. & altero loco carent voce, debet, quæ etiam abest à Bad. & Er.

^b In MSS. non est, tam liberè.

beret fabricaretur, nisi vitali motu incorporaliter haberet impressas. Hoc & in ceteris animalibus, quæ ratione carentia, sensu tamen non carent, animadverti potest. Nullum enim horum est, quod non vel in sono vocis, vel in cetero motu atque operatione membrorum, numerosum aliquid & in suo genere moderatum gerat, non aliqua scientia, sed tamen intimis naturæ terminis, ab illa incommutabili numerorum lege modulatis.

CAPUT XLIII.
In homine vis iudicandi de corporum & temporum proportione. Qui in perpetua veritate modus ordinis.

80. REDEAMUS ad nos, & omittamus ea, quæ cum arbutis & bestiis habemus communia. Uno namque modo hirundo nidificat, & unumquodque avium genus uno aliquo suo modo. Quid est ergo in nobis, quo & de illis omnibus iudicamus, quas figuras appetant, & quatenus impleant, & nos in ædificiis aliisque corporeis operibus, tamquam domini omnium talium figurarum, innumerabilia machinamur? Quid est in nobis, quod intus intelligit has ipsas visibiles corporum moles proportionem magnas esse, vel parvas; & omne corpus habere dimidium quantulumcumque sit, & si dimidium, innumerabiles partes: itaque omne granum milii suæ parti tantæ, quantum in hoc mundo nostrum corpus tenet, tam magnum esse quam mundus est nobis, totumque istum mundum figurarum ratione pulchrum esse, non mole; magnum autem videri, non pro sua quantitate, sed pro brevitate nostra, id est, animalium quibus est plenus; quæ rursus cum habeant infinitatem divisionis, non ipsa per se, sed in aliorum, & maximè ipsius universi comparatione tam parva sunt? Nec in spatio temporum alia ratio est, quia ut omnis loci, sic omnis temporis longitudo habet dimidium sui: quamvis enim sit brevissima, &

& incipit, & progreditur, & desinit. Itaque non potest nisi habere dimidium, dum ibi dividitur quæ transit ad finem. Ac per hoc & brevis syllabæ tempus in comparatione longioris breve, & hora brumalis æstivæ horæ comparata minor est. Sic mora unius horæ ad diem, & diei ad mensem, & mensis ad annum, & anni ad lustrum, & lustrum ad majores circuitus, & ipsi ad universum tempus relati breves sunt; cum illa ipsa numerosa successio, & quædam gradatio, sive localium, sive temporalium spatiorum, non tumore vel mora, sed ordinata convenientia pulchra iudicetur.

81. Ipse autem ordinis modus vivit in veritate perpetua, nec mole vastus, nec protractione volubilis; sed potentia supra omnes locos magnus, æternitate super omnia tempora immobilis: sine quo tamen nec ullius molis vastitas in unum redigi, nec ullius temporis productio potest ab errore cohiberi, & aliquid esse vel corpus ut corpus sit, vel motus ut motus sit. Ipsum est unum principale, nec per finitum nec per infinitum crassum, nec per finitum nec per infinitum mutabile. Non enim habet aliud hic, aliud alibi; aut aliud nunc, aliud postea: quia summè unus est Pater Veritatis, Pater suæ Sapientiæ, quæ nulla ex parte dissimilis, similitudo ejus dicta est & imago, quia de ipso est. Itaque etiam Filius rectè dicitur ex ipso, cetera per ipsum. Præcessit enim forma omnium summè implens unum de quo est, ut cetera quæ sunt, in quantum sunt uni similia, per eam formam fierent.

82. HORUM alia sic sunt per ipsam, ut ad ipsam etiam sint, ut omnis rationalis & intellectualis creatura, in qua homo rectissime

Ex eorum consuetudine qui ab ortu solis ad occasum duodecim horas constantiter numerabant, hyeme breviores, æstate longiores.

CAPUT XLIV.
 Dei imago Filius, ad quam facta